

Ан Анслен Шутценбергер „Синдромът на предците“

Животът на всички ни е роман. И вие, и аз сме оплетени от невидима паяжина, като същевременно сме и нейни създатели. Ако научим нашето трето ухо и нашето трето око да долавят, да разбират по-добре, да чуват и да виждат повторенията и съвпаденията, съществуването на всеки от нас ще стане по-ясно, ще бъдем почувствителни към това, което сме, и към онова, което трябва да бъдем. Нима не можем да се отървем от тези невидими нишки, от тези „триангулации“, от тези повторения?

В крайна сметка се оказва, че сме по-малко свободни, отколкото си мислим. При все това можем да отвоюваме свободата си и да се измъкнем от повторемостта, като разберем случващото се, като схванем смисъла на тези нишки в техния контекст и в цялата им сложност. Така ще смогнем да изживеем своя живот, а не този на нашите родители или дядовци и баби, или пък на покоен брат например, когото сме „заместили“, съзнателно или не...

Тези сложни връзки може да бъдат видени, почувствани или предугадени поне отчасти, но, общо взето, за тях не се говори – те биват преживявани като неуловими, неосъзнавани, неизречени или тайни.

Има начин обаче така да моделираме и тези връзки, и собствените си желания, че животът ни да съответства на това, което *ние* искаме, на истинските ни въжделения, на това, към което дълбоко в себе си се стремим и от което се нуждаем (а не на онова, което другите желаят за нас), за да *бъдем*.

Ако оставим настрана крайните случаи и екстремните ситуации, все пак можем да се възползваме от своя шанс в живота, да яхнем съдбата си, „да обърнем неблагоприятната си участ“ и *да избегнем клопките на несъзнаваните трансгенерационни повторения*.

Животът ни да бъде израз на нашата дълбинна същност – ето това в действителност е задачата на психотерапията и на обучението. След като се е самооткрил и е разбрал самия себе си, психотерапевтът вече ще може по-добре да изслушва, възприема, вижда и почти да отгатва това, което е едва изразено у клиента. Понякога то се проявява чрез страданието, заболяването, мълчанието, езика на тялото, провала, погрешното действие, повторението, нещастията и екзистенциалните трудности. Тогава най-смирено, използвайки всичките си знания (макар че тук става въпрос не само за теоретични познания или за умение *да правиш*, но и в не по-малка степен за умение *да бъдеш* с другия и да го слушаш), терапевтът се опитва да стане *go-between*, посредник или пограничен „каналджия“ в интерфейса между, от една страна, Аза и егото на клиента, между този, който се търси, и истината му (истината на клиента, на другия), и от друга, неговия „акушер“ или неговата „баба акушерка“, както е казал Сократ.

Още Фройд...

Като изхожда от своята проблематика, от собствените си страдания и тревоги, от въпросите, които си задава, Фройд открива „другата сцена“, „черната дупка“, която всеки носи в себе си, открива „неизреченото“ или „неизразеното“ (*das Unbewusste*, лошо преведено навремето като *несъзнавано*). Тази бездна, тази „свързана с други черна дупка“ (с членовете на семейството, близките, обществото в неговата цялост), както и между- и вътрепсихичното обкръжение, *контекстът* – именно те ни формират, те ни изграждат. И ни карат слепешката да се стремим към приятното или трагичното, като понякога дори ни играят мръсни номера.

Можем ли да намерим дълбок смисъл в безобидните и банални неща от всекидневието – забравяне, лапсуси, погрешни действия, мечтания, импулсивни актове? Какво

значение да придадем на нашето поведение и реакции, дори на болестите си, на нещастните случаи, на значимите и нормални житейски събития като бракосъчетание (брой, възраст), професия, численост на децата, помятания, продължителност на живота? Ще се справим ли без помощта на (добър) психотерапевт?

Може би да или може би не?

Може би не, но като ги забелязваме, като им обръщаме внимание, можем да проникнем крадешком в това „нещо“, което работи вътре в нас. Може би ще открием в себе си писателска дарба, както мнозина английски романистки, или таланта на пианиста, на градинаря, или ще си разрешим да се заемем с учение, или пък ще си позволим (най-сетне) да се отдадем на удоволствия.

От само себе си се разбира, че работата с три до пет поколения отпраща към несъзнаваното и неговото проявление, следователно към Фройд и към психоаналитичната клиника. Бих искала да подтикна читателя да прочете Фройд и особено неговите „Въведение в психоанализата“, „Нови уводни лекции в психоанализата“, „5-те случая“ и „Обезпокоително странното“, както и Гродек – „Книга за То“.

Да обърнем внимание на думите на Фройд относно избора на имена на неговите деца. Фройд казва, че е държал имената да не се избират под влияние на модата на деня, а да се определят от спомена за скъпи нам хора. *Имената превръщат децата в призрци* („Тълкуване на сънищата“, 1900 – курсивът мой).

Фройд ни напомня също, че архаичната наследственост на човека не съдържа само предразположения, а носи също и идеативното съдържание на следите в паметта, които са оставени от опита, придобит от предходните поколения („Мойсей и монотеизмът“, 1939). И още, че съществува колективна душа и че едно чувство би се предало от поколение на поколение, прикрепвайки се към грешка, за която хората нямат нито съзнание, нито дори и най-малък спомен („Тотем и табу“).

Историята на психоанализата не е дълга спокойна река. Както при всяко откритие и при всяко важно изследване, и тук има стълкновения, интерпретации, тълкувания, лутания, разриви, изключения, находки, прозрения.

Юнг, Морено, Роджърс, Долто и някои други

Тук не може да не припомним, че в „Тотем и табу“ Фройд говори за „колективна душа“, а Юнг в своите трудове – за „колективно несъзнавано“.

Разривът на Фройд с неговия „дофин“ (така групата около Фройд е наричала Юнг) е крайно рязък – за да намразиш някого, преди това трябва много да си го обичал. Малко преди пенсионирането и смъртта си Бруно Бетелхайм от Ортогеничното училище към Чикагския университет напомня, че този разрив се е дължал на отклонения от етиката, за които Фройд укорявал Юнг. Разрив, който като че ли Юнг е прикрил под маската на теоретично разногласие относно нагоните. Тъй или инак, Юнг допълва трудовете на Фройд с разкриването на *синхронията* и на онова, което той нарича „колективно несъзнавано“.

Според Юнг това „работещо“ в нас колективно несъзнавано, предавано в обществото от поколение на поколение, акумулира човешкия опит. То е вродено и следователно съществува, без да подлежи на изтласкване или да се влияе от личния опит. Естествено, тази концепция ще има сериозни последици както за теорията, така и за клиничната практика.

Макар изборът ми да е направен под въздействие на фройдисткото ми образование, смятам, че времето за разпри между школите е отминало. Така че не възнамерявам да

заемам страна в спор „за“ или „против“ Юнг. Но това, което трябва да отбележим, е идеята за предаване от поколение на поколение и за *синхрония* или *съвпадение на дати*. Следва също да напомним, че ако Фройд открива несъзнаваното, *неизразеното*, „колективната душа“, а Юнг въвежда понятието *колективно несъзнавано*, то Морено е този, който формулира постулата за *съсъзнавано* и *сънесъзнавано* в семейството и групата. Почти по същото време, в годините 1960–1970, Франсоаз Долто, Никола Абраам и техните ученици, както и Иван Босормени-Наги формулират сложния проблем за *трансгенерационното предаване* на неразрешени конфликти (омраза, отмъщения, вендети), на тайни, на „неизречено“, преждевременна смърт и избор на професия.

Знанието се натрупва постепенно, докато в един миг дойде откритието. В процеса на психоанализата се движим в неизвестно направление, преди внезапно да се появи *смисълът*.

Лакан сравнява тази поява с рязкото излизане на повърхността на връх на шевна игла, пронизваща и съединяваща няколко слоя от тапицерията на изживяното.

Всеки терапевт, бил той психоаналитик или последовател на други течения, изгражда своята теория, като се опира на онези, които го предшестват. Но често клиниката върви в противоположна посока на догмите, а в практиката ние правим отстъпки, независимо дали го признаваме, или не. Преди всичко, най-съществен е начинът, по който терапевтът приема, изслушва, разбира и наблюдава своя „клиент“. Именно клиентът е този, когото терапевтът трябва „да слуша“ и с когото да осъществи двустранен контакт. Гриндър и Бандлър изтъкват колко важно е да бъдем настроени на една и съща възприятийна вълна, да постигнем емпатия, така че несъзнаваното на единия да може да комуникира с несъзнаваното на другия. Тогава възниква това, което Морено нарича „сънесъзнавано“. И най-блестящият и подготвен психолог не може да бъде истински терапевт, ако не е в състояние да слуша другия в неговия (на клиента) собствен контекст.

Затова нерядко нещо се случва точно когато думите увисват във въздуха, затова толкова важни неща биват изразявани, когато „прекращаваме прага“, когато сме „на вратата“.

Прави са психоаналитиците да твърдят, че професията им не е като другите – тя не се научава, а *се предава*. Тя е колкото изкуство, толкова и наука и начин на бъдене.

Моего професионално наследство

По отношение на това „предаване“ бих искала да спомена личните си „родствени връзки“. Учила съм се на фройдистка психоанализа от двама французи – Робер Жесен (директор на парижкия Музей на човека, който е съпровождал Пол-Емил Виктор на Северния полюс) и Франсоаз Долто, а на психодрама – в Америка от Дж. Л. Морено (Бийкън, Ню Йорк) и от Джеймс Енийс (болницата „Сейнт Елизабет“ във Вашингтон). На тях именно дължа способността си да превръщам понякога „жабата в принцеса“. После и други подходи обогатиха моята практика.

Много съм признателна на Лиън Фестинджър, Маргарет Мийд, Грегъри Бейтсън, Ъруин Гофман, Карл Роджърс, също и на школата от Пало Алто, на Рей Бърдуистъл, Пол Вацлавик и Юрген Руеш, както и на Луис и Даяна Евърщайн. Но може би Морено е този, който ми позволи да развия известно творческо въображение, всели у мен желанието да отида „на среща с другия“ и упорството да помагам на страдащите.

Непризнатият Морено

Във Франция Морено все още си остава донякъде непризнат. Отчасти това се обяснява с позицията му по отношение на Фройд през 1932 г. – било е почти психодрама, – по време на полемиката му с Ейбрахам Брил на Първия конгрес на Американската психиатрична асоциация, както и с публикуваната му през 1967 г. монография *The Psychodrama of Sigmund Freud* („Психодрамата на Зигмунд Фройд“). Всъщност това са двама велики творци, които се допълват. През 1956 г., по случай стогодишнината от рождението на Фройд, Морено ще напише, че ако XX век в психологията по право принадлежи на Фройд, то XXI век ще принадлежи на Морено. Дали това не е отцеубийство, което Морено извършва, за да се разграничи от бащата, а и за да го надмине?

Това проникване в езика на несъзнаваното – несъзнаваното на терапевта и несъзнаваното на клиента, които общуват по свой начин, на дивана или не, или пък „някъде там“ във време, станало кръгообразно, затворено, – чието проявление изследваме днес чрез *геносоциограмата* и *трансгенерационния подход*, е свързано и с Морено, когото спокойно може да посочим като един от бащите на този подход.

Сред ключовите понятия, използвани от Морено, най-напред ще споменем понятието *теле* (смес от емпатия, пренос и истинска комуникация, комуникация положителна или отрицателна, неосъзната, от разстояние, междуличностна).

Да отбележим също и предложеното от Морено образно понятие *социален атом* за обозначаване на важните взаимоотношения в живота на всеки от нас. Това са хората, които съставляват личния свят на субекта: неговото семейство, приятели, близки, съседни, колеги по работа или спорт, присъстващите в живота му с любов или с омраза, били те живи или покойници. Обикновено субектът (протагонистът), който пише на дъската по време на сесия, разполага тези лица във вид на схема съобразно *социалната дистанция*, съответстваща на всяко едно взаимоотношение. В тази конфигурация можем примерно да пратим по дяволите (или в по-далечния край на дъската) свекърва или тъща, която ни дразни, и да запишем близо до себе си покойна баба, обичана и неизменно присъстваща в съзнанието ни. В социалния атом обикновено субектът за начало ситуира себе си („това съм аз, ето тук“) и своето семейство и едва после намира място за другите, оформяйки една завършена схема.

Социалният атом изобразява картината на един живот с неговите разклонения, интереси, мечти или тревоги.

Бихме могли да кажем, че социалният атом е всъщност *геносоциограма* „тук и сега“. Според последователите на Морено той се допълва от *социометричната* (афективна) *мрежа* и от *социометричния статус* (степената на любов към даден индивид от групата). „Социалният атом“ изобразява именно афективни проекции. В *Who shall survive* („Кой ще оцелее“) Морено дефинира това изобразяване на личния свят на човека така: „Вътрешното и външното ядро, състоящо се от емоционално свързаните със субекта лица“.

Генограма и геносоциограма

Нека напомним, че професор Анри Коломб разработва в Дакар (и донася в Ница през 1978 г.) основаната върху размислите на Морено техника на геносоциограмата, която ние развиваме. Тя ни позволява да добием образна *социометрична* (афективна) *представа* за *генеалогичното семейно дърво* с характеристиките му от имена, презимена, места, дати, ориентири, връзки и *особено значими житейски събития* като раждания, бракосъчетания, кончини, сериозни заболявания, произшествия, премествания, назначения, пенсиониране. Всъщност *геносоциограмата* е представяне на *родословното дърво с коментар* (генограма), т.е. онагледяване чрез социометрични стрелки на различните типове отношения на субекта с неговото обкръжение, както и на

междоличностните *връзки*: съвместно присъствие, съжителство, общи действия, диади, триади, отстранявания... Ще рече: кой с кого живее под един покрив, с кого яде от една чиния, кой чии деца отглежда, кой бяга и накъде, кой се появява (ражда се, настанява се) по време, когато друг си отива (умира или заминава), *кой кого замества* в семейството и как се извършва разделянето, подялбата... особено след смърт (унаследявания, дарения), облагодетелстваните, ощетените, *несправедливостите* (социалните и *семейните сметки*), повторенията...